

УДК 322(477):261.7:94(477)"1991/2026"
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-2-41>

Валентина КУРИЛЯК,
orcid.org/0000-0001-5245-9700

доктор богослов'я, доцент,
доцент кафедри богослов'я

Приватного вищого навчального закладу «Український гуманітарний інститут»
(Буча, Київська область, Україна) *v.kuryliak@ugi.edu.ua*

ЕВОЛЮЦІЯ РЕЛІГІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ СПІЛЬНОТ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ (1991–2026 РР.): ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено комплексний історико-правовий аналіз еволюції протестантських спільнот України – баптистів, п'ятидесятників, адвентистів сьомого дня та харизматичних рухів у період від здобуття незалежності до 2026 року. Дослідження зосереджене на трансформації правового статусу цих релігійних громад у контексті змін державної політики, суспільних криз і воєнних викликів. Методологічною основою роботи є поєднання історико-правового, інституційного та порівняльного підходів, що дозволяє простежити не лише формальні зміни законодавства, а й практику його застосування. Джерельну базу дослідження становлять нормативно-правові акти у сфері свободи совісті, судова практика Верховного Суду України, а також внутрішні документи протестантських релігійних організацій. На цій основі виокремлено три ключові етапи трансформації протестантизму в Україні. Період виходу з підпілля та боротьби за реституцію культового майна у 1990-х роках; етап поступової інституціоналізації та соціальної легітимації; а також фазу активної інтеграції у сфері освіти, капеланства, медіа й волонтерства після Революції Гідності. Особливу увагу приділено періоду повномасштабної війни Російської Федерації проти України (2022–2026 рр.), який став переломним для правового становища протестантських спільнот. Проаналізовано зміну судової доктрини щодо альтернативної (невійськової) служби, зокрема запровадження фактичного «тесту на щирість» релігійних переконань для мобілізованих осіб. Показано, що в умовах воєнного стану право на свободу совісті зазнало істотних обмежень, а судова практика набула більш репресивного характеру щодо пацифістських конфесій. У статті також розкрито парадокси євроінтеграційного законодавства, в межах яких протестантські спільноти постають як послідовні прихильники західного геополітичного вектору України, водночас залишаючись активними критиками ліберальних правових новел у сфері сімейної та гендерної політики. Доведено, що, попри успішну інтеграцію протестантів в українську політичну націю та їхню значну роль у гуманітарній і волонтерській діяльності, ключовим викликом для ідентичності цих громад залишається напруження між процесами мілітаризації суспільства та традиційною пацифістською богословською спадщиною.

Ключові слова: протестантизм, релігійне законодавство, свобода совісті, капеланство, альтернативна служба, сімейні цінності, волонтерство.

Valentyna KURYLIAK,
orcid.org/0000-0001-5245-9700

PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theology
Ukrainian institute of arts and sciences
(Bucha, Kyiv region, Ukraine) *v.kuryliak@ugi.edu.ua*

THE EVOLUTION OF RELIGIOUS LEGISLATION AND THE TRANSFORMATION OF PROTESTANT COMMUNITIES IN INDEPENDENT UKRAINE (1991–2026): A HISTORICAL AND LEGAL PERSPECTIVE

This article provides a comprehensive historical and legal analysis of the evolution of Protestant communities in Ukraine – Baptists, Pentecostals, Seventh-day Adventists, and charismatic movements – from the country's independence through 2026. The study focuses on the transformation of the legal status of these religious communities in the context of shifting state policies, social crises, and wartime challenges. Methodologically, the research combines historical-legal, institutional, and comparative approaches, allowing for an examination not only of formal legislative changes but also of their practical implementation. The source base of the study includes legislation governing freedom of conscience, case law of the Supreme Court of Ukraine, and internal documents of Protestant religious organizations. On this basis, three key stages in the transformation of Protestantism in Ukraine are identified: the period of emergence from illegality and the struggle for restitution of religious property in the 1990s; a phase of gradual institutionalization and social

legitimation; and a stage of active integration into the spheres of education, chaplaincy, media, and volunteerism following the Revolution of Dignity. Special attention is given to the period of Russia's full-scale invasion of Ukraine (2022–2026), which marked a turning point in the legal position of Protestant communities. The article analyzes the shift in judicial doctrine regarding alternative (non-military) service, including the introduction of a de facto «sincerity test» of religious convictions for mobilized individuals. It is demonstrated that under martial law, the right to freedom of conscience has been significantly restricted, while judicial practice has adopted a more repressive stance toward pacifist denominations. The article also highlights the paradoxes of Ukraine's European integration legislation, within which Protestant communities emerge as consistent supporters of the country's Western geopolitical orientation while simultaneously acting as active critics of liberal legal innovations in the field of family and gender policy. It is argued that despite the successful integration of Protestants into the Ukrainian political nation and their substantial role in humanitarian and volunteer activities, the central challenge to their collective identity remains the tension between the militarization of society and the traditional pacifist theological heritage.

Key words: Protestantism, religious legislation, freedom of conscience, chaplaincy, alternative service, family values, volunteerism.

Вступ та історіографія проблеми. Історія становлення незалежної України нерозривно пов'язана з фундаментальними змінами у сфері свободи совісті. Протягом 1991–2026 років українське суспільство пройшло шлях від посттоталітарного атеїзму до формування моделі державно-конфесійних відносин, загартованої в умовах війни. У цій історичній динаміці протестантські спільноти (баптисти, п'ятидесятники, адвентисти, харизмати) відіграли роль, що значно перевищує їхню демографічну вагу, трансформувались із маргіналізованих груп на інституалізований сегмент громадянського суспільства. В українській історіографії тема державно-церковних відносин розроблялася переважно в контексті православ'я. Водночас вплив законодавчих змін на внутрішнє життя протестантських спільнот часто залишався поза увагою істориків. Дана стаття покликана проаналізувати еволюцію законодавства не як самоціль, а як фактор історичної трансформації соціальної структури та ідентичності українських протестантів.

Джерельна база та методологія. Дослідження спирається на репрезентативний комплекс джерел, який можна класифікувати за чотирма основними групами.

Нормативно-правові акти. Фундаментом дослідження є аналіз законодавчої еволюції: від засадничого Закону УРСР «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991) та ст. 35 Конституції України (1996) до новітніх нормативів воєнного часу. Особливу увагу приділено галузевим змінам: Закону «Про освіту» (щодо права на заснування шкіл), змінам до Податкового кодексу (щодо неприбутковості) (Bilash, Karabin, 2020) та Закону «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Важливим джерелом є також підзаконні акти, зокрема Указ Президента №357/2016 «Про відзначення 500-річчя Реформації», який став прецедентом державного визнання протестантизму.

Матеріали судової практики. Проаналізовано динаміку судових рішень, що відображають зміну

правової доктрини держави. До корпусу джерел увійшли рішення Європейського суду з прав людини (справи щодо відмови від служби за релігійними переконаннями), постанови національних судів у земельних спорах 1990–2000-х років, а також ключові постанови Верховного Суду 2024–2025 років (зокрема, справа №344/12021/22), які встановили нові критерії «щирості віри» та обмеження прав вірян в умовах воєнного стану (Верховний Суд, 2024).

Діловодна документація та внутрішні акти релігійних організацій. Використано офіційні документи ключових протестантських об'єднань: Всеукраїнського союзу церков євангельських християн-баптистів (ВСЦ ЄХБ), Української Церкви Християн Віри Євангельської (УЦХВЕ) та Церкви адвентистів сьомого дня (ЦАСД). Аналізувалися резолюції з'їздів, публічні звернення Ради євангельських протестантських церков України (РЄПЦУ) до влади, а також інструкції для пасторів щодо дій в умовах окупації та мобілізації.

Статистичні та соціологічні дані. Для верифікації кількісних показників залучено звіти Державної служби України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) щодо реєстрації релігійних мереж. Для розуміння соціальної ваги спільнот використано дані соціологічних моніторингів Центру Разумкова, які дозволяють простежити динаміку суспільної довіри до Церкви як інституту протягом 1991–2026 років.

Основні результати дослідження. Епоха «Релігійного ренесансу» та вихід з підпілля (1991–2013). Прийняття 23 квітня 1991 року Закону УРСР «Про свободу совісті та релігійні організації» стало подією тектонічного масштабу. Історичне значення цього акту полягало у скасуванні радянської стигми «сектантства». На відміну від РПЦ, яка в СРСР мала обмежений легальний статус, протестантські громади часто існували нелегально. Закон 1991 року, розроблений за участі ліберальних експертів, запустив процес

«реєстраційного буму». У 1990-х роках кількість протестантських громад зростала в геометричній прогресії, формуючи нову релігійну мапу України (Чурікова, 2024).

Однак історична реальність 1990–2000-х років характеризувалася дисонансом між ліберальним законом та практикою на місцях. Протестанти зіткнулися з проблемою реституції. Оскільки їхні історичні молитовні будинки були часто знищені або перебудовані, а документи втрачені, механізм повернення майна, що працював для православних, давав збій для протестантів. Це змусило спільноти перейти до стратегії нового будівництва. Показовим історичним кейсом є конфлікт навколо будівництва баптистського центру в Царському селі (Київ). Ця ситуація, що тягнулася роками, продемонструвала вразливість релігійних меншин перед корумпованою бюрократією та земельним лобі, навіть за наявності у протестантів своїх представників у владі. Цей період можна охарактеризувати як час боротьби за фізичне місце в публічному просторі міст (У Царському селі, 2017).

Важливим аспектом правової емансипації стала боротьба за доступ до засобів масової інформації. У 1990-х роках державна монополія та упередженість регуляторних органів фактично блокували протестантам вихід на національне телебачення. Однак демократизація законодавства про телебачення і радіомовлення дозволила створити прецедентні медіа-проекти. Історичним проривом стало отримання ліцензій на мовлення першими християнськими радіостанціями (як от «Радіо Еммануїл» та ін.) та телеканалами. Це вимагало від релігійних організацій опанування складних процедур корпоративного права та взаємодії з Нацрадою з питань телебачення і радіомовлення. Поява протестантського контенту в ефірі не лише зруйнувала інформаційну блокаду, а й легалізувала релігійну лексику в публічному дискурсі, підготувавши суспільство до сприйняття протестантів як невід'ємної частини культурного ландшафту України (Sokolovskyi, Garaschuk, 2025; Balaklytskyi, 2014).

Революція Гідності та початок війни у 2014 році стали катализатором зміни соціального статусу протестантів. Активна участь у Майдані та волонтерському русі де-факто легітимізувала їх в очах суспільства, що згодом було закріплено де-юре. Ключовим історичним зрушенням стало прийняття 2 липня 2015 року змін до Закону «Про освіту», що дозволило релігійним організаціям засновувати світські навчальні заклади. Це мало революційні наслідки, коли протестанти найак-

тивніше скористалися цим правом, створивши мережу приватних шкіл. Історичний сенс цього процесу полягав у виході з «гетто», де протестантські церкви почали формувати нове покоління громадян через офіційну освіту (Паренюк, 2017; Панич, 2016; Rohova et al., 2024).

Окремою віхою в історико-правовій еволюції стало святкування 500-річчя Реформації у 2017 році. Підписання Указу Президента України №357/2016 «Про відзначення в Україні 500-річчя Реформації» стало безпрецедентним актом державного визнання. Вперше в історії України протестантська спільнота отримала мандат на проведення заходів державного рівня. Це дозволило трансформувати соціальний капітал у символічний: протестанти вийшли на головну площу країни (Хрещатик), зібравши сотні тисяч людей на День подяки (Vasilyeva, Tytarenko, 2020).

З правової точки зору, цей період ознаменувався спробами імплементувати протестантську етику в державний календар. Законодавчі ініціативи щодо встановлення Дня подяки як державного свята (зокрема законопроекти, подані у 2023–2024 роках) свідчать про прагнення спільноти впливати на національну культуру пам'яті. Хоча станом на 2026 рік остаточного законодавчого закріплення вихідного дня не відбулося, щорічні масштабні святкування, часто підтримані місцевими адміністраціями, створили стійку звичаєву правову традицію. Цей процес засвідчив перехід протестантів від стратегії «виживання в підпіллі» до стратегії «формування національного порядку денного», де біблійні цінності пропонуються як фундамент для оновлення країни (Bashynskyi, 2023).

Іншим важливим треком стала інституалізація капеланства (Закон 2021 року). Однак в цьому контексті необхідно зафіксувати парадокс, відомий як «квотна пастка». Розподіл посад військових капеланів прив'язали до конфесійного складу підрозділів. Оскільки більшість солдатів ідентифікують себе як «православні» (часто лише культурно), православні церкви отримали левову частку квот. Натомість протестанти, чії пастори роками здійснювали реальне волонтерське служіння на фронті, опинилися в ситуації штучного обмеження їхньої присутності. Це яскравий приклад того, як формальна юридична норма увійшла в конфлікт з історичною реальністю волонтерського внеску (Струк, 2024).

Законодавчі колізії євроінтеграції, де відбувся умовний ціннісний конфлікт та лобізм (2015–2026). Окремим пластом історико-правового аналізу є парадоксальна ситуація, що скла-

лася навколо адаптації українського законодавства до стандартів ЄС. Протестантські спільноти, будучи послідовними прихильниками геополітичного вектора «Геть від Москви», водночас вступили в жорстку опозицію до ліберальних правових новел у сфері сімейної політики.

Першим гучним прецедентом стала «поправка 2015 року» до Кодексу законів про працю (щодо заборони дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації), яка була вимогою Плану дій щодо візової лібералізації. Тоді протестантські юристи та Всеукраїнська Рада Церков (ВРЦіРО) вперше застосували масштабні інструменти демократичного тиску (петиції, молитовні сніданки з депутатами), намагаючись зберегти за релігійними організаціями право на кадрову автономію (Elsner, 2022).

Кульмінацією цього протистояння стала ратифікація Стамбульської конвенції (2022 р.) та просування законопроекту про реєстровані цивільні партнерства (№ 9103). Історична специфіка моменту полягала в тому, що навіть в умовах воєнного стану протестанти не припинили боротьбу на «ціннісному фронті». Вони трансформували свою діяльність у потужний соціальний рух на захист традиційної сім'ї, фактично перебравши на себе функції, які в інших країнах виконують консервативні політичні партії. Юридична боротьба довкола визначення поняття «сім'я» в законодавстві продемонструвала зрілість протестантських правозахисних інституцій (таких як «Всі разом!» чи Інститут релігійної свободи), які навчилися опонувати державі, використовуючи її ж правові механізми. Цей досвід остаточно закріпив за ними статус впливової електоральної та громадської групи, з якою влада змушена рахуватися навіть під час війни (Elsner, 2022).

Виклик виживання та сек'юритизація релігії (2022–2026). Період повномасштабної війни став часом найважчих випробувань та зміни суспільного договору. Трансформація судової доктрини та криза пацифізму. Найбільш драматичним сюжетом соціальної історії цього періоду стала колізія між обов'язком захисту держави та релігійними переконаннями. Хоча Конституція (ст. 35) гарантує альтернативну службу, в умовах воєнного стану механізм її реалізації було фактично заблоковано. Поворотним моментом стала судова практика Верховного Суду 2024–2025 років, зокрема у справі №344/12021/22. Суд сформулював нову правову доктрину, що право на свободу віросповідання не є абсолютним під час війни. Відбулося історичне зміщення тягаря доведення, коли не держава мала доводити ухилення, а віруючий мусив довести наявність «глибоких і непереборних

переконань» (В Україні необхідно, 2025; Верховний Суд, 2024; Тернопільський апеляційний суд, 2025). Суди почали досліджувати «історію віри» людини, а саме чи служила вона раніше в армії, чи була активною в церкві до війни. Цей підхід («тест на щирість») став шоком для багатьох громад і призвів до внутрішньої кризи, коли частина вірян опинилася перед вибором між в'язницею (ст. 336 ККУ) та компромісом із совістю (Пирога та ін., 2025).

Аналіз еволюції законодавства був би неповним без розгляду правового режиму на територіях Криму та Донбасу (з 2014 р.) та новоокупованих землях Півдня (з 2022 р.). Тут українські протестантські спільноти зіткнулися з насильницькою імплементацією російського законодавства, зокрема так званого «Пакету Ярової». Історико-правовий парадокс полягав у тому, що громади, які легально діяли в правовому полі України, миттєво опинилися поза законом в очах окупаційних адміністрацій. Російська правова доктрина класифікувала більшість євангельських церков не як традиційні конфесії, а як «секти» або «екстремістські організації», пов'язані із західними спецслужбами. Це призвело до масової експропріації культових споруд (молитовних будинків) під виглядом «націоналізації» без жодних правових компенсацій. Ключовою відмінністю цього періоду стало кримінальне переслідування за релігійну діяльність, яка є нормою в Україні, на кшталт вулична євангелізація, домашні групи, реабілітаційні центри. Досвід правового терору в окупації став каталізатором для консолідації протестантів на вільній території та остаточно усвідомлення ними цінності української моделі державно-церковних відносин як гарантії фізичного виживання (Denysenko, Kovtun, 2021; Dodonov et al., 2025).

На завершення у 2023–2025 роках відбулася централізація гуманітарної сфери. Впровадження системи «Шлях» та постанови КМУ №953 (електронне декларування гуманітарки), що вдарило по низових ініціативах (Порядок пропуску, 2023; Norman, 2025). Малі церковні громади, які не мали штату бухгалтерів для супроводу звітності, були змушені згорнути діяльність або інтегруватися у великі фонди. Це свідчить про тенденцію до одержавлення волонтерства, де ефективність часто жертвується заради контролю. Також прийняття закону про заборону релігійних організацій, пов'язаних з РФ (2024 р.), було підтримано Радою євангельських протестантських церков України. Це рішення було продиктоване трагічним досвідом окупації (де протестантів переслідували як «американських шпигунів») та прагненням остаточно розі-

рвати зв'язки з пострадянським простором (Щодо реалізації положень, 2024; Филипович, 2025).

Висновки. Аналіз історичного шляху українського протестантизму у 1991–2026 роках крізь призму законодавства дозволяє виділити три етапи його еволюції. Перший – це етап легалізації та екстенсивного зростання (1991–2013), так званий період «романтичного лібералізму», коли законодавство сприяло кількісному зростанню громад, попри адміністративний опір на місцях. Другий – це етап набуття суб'єктності (2014–2021), коли відбулася якісна інтеграція в суспільні інститути (освіта, капеланство, святкування 500 річчя Реформації, День подяки, захист сімейних цінностей тощо) та визнання протестантів як рівноправних партнерів держави. Третій – це етап випробування війною (2022–2026), так званий період сек'юритизації релігійної сфери. Держава, керуючись імперативами нацбезпеки, посилила контроль над мобілізацією віруючих та гуманітарною діяльністю.

Важливим, але часто недостатньо артикульованим у загальних узагальненнях чинником трансформації протестантських спільнот є досвід окупованих територій. Запроваджений там режим системного тиску, який у джерелах і свідченнях віруючих набуває ознак «правового терору», супроводжувався стигматизацією протестантів як «сект» і «шпигунів», забороною богослужінь, конфіскацією майна та переслідуванням служителів. Цей досвід не лише став інструментом репресій, а й відіграв парадоксально консолідуючу роль для протестантських громад на підконтрольних Україні територіях, посиливши їхню ідентичність, солідарність і чітке дистанціювання від будь-яких форм «російського світу».

Окремої уваги у висновках потребує феномен так званої «квотної пастки» в системі військового

капеланства. Аналіз показує, що протестантські пастори та волонтери протягом тривалого часу здійснювали фактичне капеланське служіння на фронті, однак у процесі офіційної інституціоналізації капеланства зіткнулися з формальними обмеженнями, зумовленими конфесійно-квотним принципом. Ця ситуація створила юридичний парадокс, за якого реальний досвід і довіра військовослужбовців виявилися менш значущими, ніж декларативні показники релігійної самоідентифікації, що має важливі наслідки для подальшого розвитку державно-церковного партнерства.

Нарешті, дослідження засвідчує формування нового типу суспільної ролі протестантських спільнот, яку можна охарактеризувати як ціннісний лоббизм. Упродовж останнього десятиліття протестанти дедалі чіткіше позиціонують себе як консервативний голос українського суспільства, особливо в питаннях сімейної та біоетичної політики. Водночас вони опанували демократичні механізми впливу – петиції, громадські звернення, міжконфесійні ініціативи, молитовні сніданки для легітимного опонування ліберальним правовим нормам, що просуваються в межах євроінтеграційного процесу. Це свідчить не про маргіналізацію, а про зростання політичної зрілості протестантських громад, які, залишаючись у межах правового поля, активно беруть участь у формуванні публічного простору сучасної України.

В цілому історичний досвід цих років засвідчив, що протестантські спільноти успішно інтегрувалися в українську політичну націю. Однак суперечність між пацифістською традицією та мілітаризацією суспільства, загострена судовою практикою 2024–2026 років, залишається головним викликом для їхньої ідентичності у повоєнній Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В Україні необхідно законодавчо прописати право на альтернативну службу в умовах війни, – В'ячеслав Горшков. *Релігійно-інформаційна служба України*. 2025. URL: https://risu.ua/potribno-zakonodavcho-propisati-pravo-na-alternativnu-sluzhbu-v-umovah-vijni--vyacheslav-gorshkov_n160072 (дата звернення: 11.11.2025).
2. Верховний Суд. ККС ВС визначив, коли релігійні переконання громадянина виключають кримінальну відповідальність за ухилення від призову на військову службу під час мобілізації за ст. 336 КК України. *Державна судова адміністрація України*. 2024. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1602523/> (дата звернення: 18.11.2025).
3. Панич О. Інституалізація євангельського протестантизму в Україні (1990-ті -2000-ні роки). *Українське релігієзнавство*. 2016. № 77. С. 55–66. DOI: <https://doi.org/10.32420/2016.77.634>.
4. Паренюк А. Реформа освіти в Україні: релігійний аспект. *Українформ*. 2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2177430-reforma-osviti-v-ukraini-religijnij-aspekt.html> (дата звернення: 18.11.2025).
5. Парламент прийняв закон: військові капелани матимуть офіцерське звання. *Інститут релігійної свободи*. 2021. URL: <https://irs.in.ua/p/70> (дата звернення: 18.11.2025).
6. Пирого І. С., Фрідманська В. І., Белова М. В. Гарантії свободи совісті та віросповідання в світлі альтернативної (невійськової) служби в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 1, № 88. С. 191–196. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.27>.
7. Порядок пропуску гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. *Державна митна служба України*. 2023. URL: https://zk.customs.gov.ua/humanitarna_dopomoha_new (дата звернення: 12.11.2025).

8. Струк О. «Претензія не в тому, що вони Бога не люблять, а в тому, як роблять свою справу». Капелани про проблеми капеланської служби. *LB.ua*. 2024. URL: https://lb.ua/society/2024/04/15/608184_pretenziya_tomu_shcho_voni_boga.html (дата звернення: 15.10.2025).
9. Тернопільський апеляційний суд. Законодавство України не передбачає відмову від мобілізацією з релігійних переконань - вирок суду. *Державна судово адміністрація України*. 2025. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1939135/> (дата звернення: 11.11.2025).
10. У Царському селі розгорнулися баптистські війни. Як одновірці Турчинова не можуть поділити недобудований храм у серці Києва. *Politerno*. 2017. URL: <https://politerno.com.ua/papers/u-tsarskomu-seli-rozgornulysya-baptystskiy-vijny-uak-odnovirtsiturchynova-ne-mozhut-podilytu-nedobudovanyj-hram-u-sertsikyueva/> (дата звернення: 18.11.2025).
11. Филипович Л. О. Релігійна безпека: від описових наративів до концептуалізації у дослідницьких пошуках українських релігієзнавців. *Українське Релігієзнавство*. 2025. № 98-99. С. 11–29. DOI: <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2025.98-99.01>
12. Чурікова Н. "Радянська влада називала їх німецькими шпигунами, російська називає американськими". Єленський про переслідування українських протестантів *Голос Америки*. 2024. URL: <https://www.holosameryky.com/a/yelensky-pro-peresliduvannya-relihijnykh-hromad-okupantamy/7479087.html> (дата звернення: 09.12.2025).
13. Щодо реалізації положень Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» (№ 3894-IX), ухваленого 20 серпня 2024 року. *Офіційний портал Києва*. 2024. URL: https://kyivcity.gov.ua/bezpeka_ta_pravoporiadok/schodo_realizatsii_polozen_zakonu_ukrani_pro_zakhist_konstitutsijnogo_ladu_u_sferi_diyalnosti_relihiynikh_organizatsiy_3894-IX_ukhvalenogo_20_serpnia_2024_roku/ (дата звернення: 19.11.2025).
14. Balaklytskyi M. Evolution of Protestant Journalism in Ukraine: Origin and Current Condition : extended abstract of dissertation . . . of Doctor of Sciences of Social Communications : 27.00.04. Kyiv, 2014. 26 p.
15. Bashynskyi P. Ukraine wants to establish a new holiday - Thanksgiving Day. *UNN*. 2023. URL: <https://unn.ua/en/news/ukraine-wants-to-establish-a-new-holiday-thanksgiving-day> (date of access: 18.11.2025).
16. Bilash O., Karabin T. Taxation of Religious Organizations in Ukraine. *Taxation of Religious Organizations in Ukraine, Kościół i Prawo*. 2020. Vol. 9, no. 1. P. 65–81. URL: <https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/67394> (date of access: 11.11.2025).
17. Denysenko K., Kovtun O. The Religious Freedom in Crimea During the Russian Occupation. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne i Medjoznawcze*. 2021. No. 3. P. 5–17. DOI: <https://doi.org/10.14746/ssp.2021.3.1>.
18. Elsner R. Ukrainian Churches and the Implementation of the Istanbul Convention in Ukraine: Being Europe Without Accepting “Gender.”. *The Review of Faith & International Affairs*. 2022. Vol. 20, no. 3. P. 63–76. DOI: <https://doi.org/10.1080/15570274.2022.2111797>.
19. Norman J. Evolving humanitarian challenges in Ukraine. Copenhagen : Danish Institute for International Studies, 2025. 53 p. URL: https://pure.diiis.dk/ws/files/28390356/Humanitarian_challenges_in_Ukraine_DIIS_Report_2025_13.pdf (date of access: 15.01.2026).
20. Religious Situation in the Occupied Territory of Donetsk Region / D. Roman et al. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2025. Vol. 45, no. 6. P. 93–109. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2644>.
21. Rohova O., Sychenko V., Lysokolenko T. The Analysis of Ukrainian Policy in the Field of State-Religious Education: Secondary School. *The Person and the Challenges*. 2024. Vol. 14, no. 1. P. 109–128. DOI: <https://doi.org/10.15633/pch.14107>.
22. Sokolovskyi O., Garaschuk D. Religious Communication in Ukraine's Media Space as Factor in the Formation of Confessional Identity. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2025. Vol. 45, no. 10. P. 59–78. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2690>.
23. Sychak B., Livak P., Fedorenko M. Training of Military Chaplains for the Armed Forces of Ukraine in Conditions of the Invasion by the Russian Federation. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2022. Vol. 42, no. 3. P. 81–93. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2148.2345>.
24. Vasilyeva I., Tytarenko V. Dynamics and Growth Prospects of the Protestant Denominations in Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2020. Vol. 40, no. 3. P. 73–87. URL: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol40/iss3/7>.

REFERENCES

1. V Ukraini neobkhidno zakonodavcho propysaty pravo na alternatyvnu sluzhbu v umovakh viiny, – Viacheslav Horshkov [Ukraine needs to legislate the right to alternative service in wartime, – Vyacheslav Horshkov]. (2025) Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy. URL: https://risu.ua/potribno-zakonodavcho-propisati-pravo-na-alternativnu-sluzhbu-v-umovah-vijni-vyacheslav-gorshkov_n160072 [in Ukrainian].
2. Verkhovnyi Sud. (2024) KKS VS vyznachyv, koly relihiini perekonannia hromadianyna vyklyuchaiut kryminalnu vidpovidalnist za ukhlyennia vid pryzovu na viiskovu sluzhbu pid chas mobilizatsii za st. 336 KK Ukrainy [The Supreme Court of Ukraine's Criminal Code has determined when a citizen's religious beliefs exclude criminal liability for evasion of military service during mobilization under Article 336 of the Criminal Code of Ukraine]. *Derzhavna sudova administratsiia Ukrainy*. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1602523/> [in Ukrainian].
3. Panych O. (2016) Instytualizatsiia yevanhelskoho protestantyzmu v Ukraini (1990-ti -2000-ni roky) [Institutionalization of Evangelical Protestantism in Ukraine (1990s-2000s)]. *Ukrainske relihiieznavstvo*. 77. 55–66. DOI: <https://doi.org/10.32420/2016.77.634> [in Ukrainian].
4. Pareniuk A. (2017) Reforma osvity v Ukraini: relihiinyi aspekt [Education reform in Ukraine: religious aspect]. *Ukrinform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2177430-reforma-osviti-v-ukraini-religijnij-aspekt.html> [in Ukrainian].

5. Parlament pryiniav zakon: viiskovi kapelany matymut ofiterske zvan'nia [Parliament passed a law: military chaplains will have the rank of officer]. (2021) Instytut relihiinoi svobody. URL: <https://irs.in.ua/p/70> [in Ukrainian].
6. Pyroha I. S., Fridmanska V. I., Bielova M. V. (2025) Harantii svobody sovisti ta virospovidannia v svitli alternatyvnoi (neviiskovoi) sluzhby v Ukraini [Guarantees of freedom of conscience and religion in the light of alternative (non-military) service in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii: Pravo.* 1(88). 191–196. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.27> [in Ukrainian].
7. Poriadok propusku humanitarnoi dopomohy v umovakh voiennoho stanu [Procedure for the passage of humanitarian aid during martial law]. (2023) Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy. URL: https://zk.customs.gov.ua/humanitarna_dopomoha_new [in Ukrainian].
8. Struk O. (2024) "Pretenziia ne v tomu, shcho vony Boha ne liubliat, a v tomu, yak robliat svoju spravu". Kapelany pro problemy kapelanskoï sluzhby ["The complaint is not that they don't love God, but how they do their job." Chaplains on the problems of chaplaincy service]. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/society/2024/04/15/608184_pretenziya_tomu_shcho_voni_boga.html [in Ukrainian].
9. Ternopil'skyi apeliatsiinyi sud. (2025) Zakonodavstvo Ukrainy ne peredbachaie vidmovu vid mobilizatsiieiu z relihiinykh perekonan - vyrok sudu [Ukrainian legislation does not provide for refusal of mobilization based on religious beliefs - court verdict]. *Derzhavna sudova administratsiia Ukrainy*. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1939135/> [in Ukrainian].
10. U Tsarskomu seli rozghornulysia baptystski viiny. Yak odnovirtsi Turchynova ne mozhut podilyty nedobudovanyi khram u sertsii Kyieva [Baptist wars have broken out in Tsarskoye Selo. How Turchynov's co-religionists cannot divide an unfinished church in the heart of Kyiv]. (2017) *Politerno*. URL: <https://politerno.com.ua/papers/u-tsarskomu-seli-rozghornulysia-baptystski-viiny-yak-odnovirtsi-turchynova-ne-mozhut-podilyty-nedobudovanyi-hram-u-sertsii-kyieva/> [in Ukrainian].
11. Fylypovych L. O. (2025). Relihiina bezpeka: vid opysovykh naratyviv do kontseptualizatsii u doslidnytskykh poshukakh ukrainskykh relihiieznavtsiv [Religious security: from descriptive narratives to conceptualization in the research searches of Ukrainian religious scholars]. *Ukrainske Relihiieznavstvo.* 98-99. 11–29. DOI: <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2025.98-99.01> [in Ukrainian].
12. Churikova N. (2024) "Radianska vlada nazyvala yikh nimetskyimi shpyhunamy, rosiiska nazyvaie amerykanskymy". Yelenskyi pro peresliduvannia ukrainskykh protestantiv ["The Soviet authorities called them German spies, the Russian authorities call them American." Yelensky on the persecution of Ukrainian Protestants]. *Holos Ameryky*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/yelensky-pro-peresliduvannia-relihiinykh-hromad-okupantamy/7479087.html> [in Ukrainian].
13. Shchodo realizatsii polozhen Zakonu Ukrainy «Pro zakhytsi konstitutsiynoho ladu u sferi diialnosti relihiinykh orhanizatsii» (№ 3894-IX), ukhvalenoho 20 serpnia 2024 roku [Regarding the implementation of the provisions of the Law of Ukraine "On the Protection of the Constitutional Order in the Sphere of Activities of Religious Organizations" (No. 3894-IX), adopted on August 20, 2024]. (2024) *Ofitsiinyi portal Kyieva*. URL: https://kyivcity.gov.ua/bezpeka_ta_pravoporiadok/schodo-realizatsii-polozhen-zakonu-ukraini-pro-zakhyst-konstitutsiynoho-ladu-u-sferi-diyalnosti-relihiinykh-organizatsiy_3894-IX_ukhvalenoho-20-serpnia-2024-roku/ [in Ukrainian].
14. Balaklytskyi M. (2014) Evolution of Protestant Journalism in Ukraine: Origin and Current Condition (abstract of dissertation of Doctor of Sciences of Social Communications). Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv Institute of Journalism.
15. Bashynskyi P. (2023) Ukraine wants to establish a new holiday - Thanksgiving Day. *UNN*. URL: <https://unn.ua/en/news/ukraine-wants-to-establish-a-new-holiday-thanksgiving-day>
16. Bilash O., Karabin T. (2020) Taxation of Religious Organizations in Ukraine. *Taxation of Religious Organizations in Ukraine, Kościół i Prawo.* 9(1). 65–81. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/67394>
17. Denysenko K., Kovtun O. (2021) The Religious Freedom in Crimea During the Russian Occupation. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne i Medioznawcze.* 3. 5–17. DOI: <https://doi.org/10.14746/ssp.2021.3.1>
18. Elsner R. (2022) Ukrainian Churches and the Implementation of the Istanbul Convention in Ukraine: Being Europe Without Accepting "Gender". *The Review of Faith & International Affairs.* 20(3). 63–76. DOI: <https://doi.org/10.1080/15570274.2022.2111797>
19. Norman J. (2025) Evolving humanitarian challenges in Ukraine. Copenhagen: Danish Institute for International Studies. 53 p. URL: https://pure.diiis.dk/ws/files/28390356/Humanitarian_challenges_in_Ukraine_DIIS_Report_2025_13.pdf
20. Dodonov R., Fesenko A., Glazunov V., Kaprityn I., Stoliarchuk O. (2025). Religious Situation in the Occupied Territory of Donetsk Region. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe.* 45(6). 93–109. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2644>
21. Rohova O., Sychenko V., Lysokolenko, T. (2024) The Analysis of Ukrainian Policy in the Field of State-Religious Education: Secondary School. The Person and the Challenges. 14(1). 109–128. DOI: <https://doi.org/10.15633/pch.14107>
22. Sokolovskyi O., Garaschuk D. (2025) Religious Communication in Ukraine's Media Space as Factor in the Formation of Confessional Identity. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe.* 45(10). 59–78. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2690>
23. Sychak B., Livak P., Fedorenko M. (2022) Training of Military Chaplains for the Armed Forces of Ukraine in Conditions of the Invasion by the Russian Federation. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe.* 42(3). 81–93. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2148.2345>
24. Vasilyeva I., Tytarenko V. (2020) Dynamics and Growth Prospects of the Protestant Denominations in Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe.* 40(3). 73–87. URL: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol40/iss3/7>

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах
 ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

